

LIETUVOS ASTAKOLOGŲ DRAUGIJOS STRAIPSNIAI

Vėžių dauginimasis

Plačiažnyplių vėžių dauginimosi periodas prasideda rudenį (spalį), nukritus vandens temperatūrai $<10^{\circ}\text{C}$. Plačiažnyplių vėžių patinai subręsta anksčiau – trečios gyvenimo vasaros pabaigoje (2+ amžiaus) pasiekę vidutinį 7 cm kūno ilgį, o patelės vėliau – ketvirtais gyvenimo metais (3+) pasiekusios vidutinį 8 cm ilgį, kuris gali kisti nuo 6,2 iki 8,5 cm. Vėžių patinai po pirmo dalyvavimo reprodukcijoje poruojasi kiekvienais metais, o patelės dažnai tampa neaktyvios ir pramečiuoja veisimosi ciklus, tokių patelių kiekis gamtoje ženkliai kinta tam tikrais metais ir skirtingose populiacijose. (Cukerzis 1988).

Vėžiai poruojasi 2–3 savaites, apvaisintos patelės išleidžia kiaušinėlius spalį–lapkritį. Patelės nešioja priklijuotus prie plaukiojamųjų kojelių (pleopodų) kiaušinėlius 8 mėnesius iki išsiritimo ir atsiskiria vėžiukai kitų metų vasaros pradžioje (liepos I dekada). Išsiritimo laikas (birželio II–III dekada) priklauso nuo vandens temperatūros atskirais sezonais. (Mackevičienė et. al. 1999).

Plačiažnyplių vėžių veisimas. Guoda Mackevičienė, Liongina Mickėnienė, Virginija Pliūraitė, Birutė Jonynienė.- Vilnius, 2007.

Rudenį, kai vandens temperatūra nukrenta iki $10-12^{\circ}\text{C}$, tenka stebėti vėžių poravimosi procesą. Šie padarėliai be jokio gėdos jausmo kibire užsiima meilės žaidimais. Jų malonumą išduoda antenų ir dar stipresni antenulių virpesiai.

Pastebėjimai iš vėžių pasaulio (vėžių elgsena išėjus medžioti)

Vėžiai – visaėdžiai gyvūnai. Maitinasi tiek gyvūninės, tiek augalinės kilmės maistu. Vėžių gyvenime neretai tenka pastebėti įdomių elgsenos pokyčių. Vieną naktį gyvūnai noriai maitinasi, o kitą nervingi patruliuoja, tarsi būtų blogai išsimiegoję dieną. Būna naktų, kai jie temps kokią moliusko geldutę įsispraudę į žnyplę, gal aptiksi rudenėjant, ragaujančius nuo medžių į vandenį nukritusius lapus. Kai kada vėžiai priekrantėje ir nepasirodo. Tokį vėžių elgesį lemia daug faktorių: gyvūno aplinkos ir fiziologiniai pokyčiai, hidrometeorologinės sąlygos, mėnulio cikliškumas ir panašiai.

Vėžys prie savo grobio artėja viliojamas masalu, skleidžiančiu stiprų kvapą, tačiau tai daro apdairiai įvertindamas galimus pavojus. Priropojęs prie masalo ir išgąsdintas, padaro staigų yri apie 1,5-2,0 m atgal ir šiek tiek pravėręs žnyples gynybos pozijoje stebi aplinką. Jeigu galimas pavojus nepaėjo, nuplaukia nuo savo medžiojamo grobio tolyn, jeigu tylu ir ramu, šis gyvūnas vėl ropoja prie savo aukos. Vėžys, priropojęs prie trofėjaus, pradeda jį plėšyti ir smaguriauti, o pasisotinęs keliauja toliau tik jam žinomais keliais.

Vėžių fiziologinės savybės

Vėžiai atrodo niekuo neišsiskiriantys gyvūnai. Tačiau tai netiesa, jie turi įdomių tik vėžiagyviams būdingų fiziologinių ypatybių. Vėžiai turi savybę augdami nusimesti kiautą. Šarvo nusimetimas sudėtingas procesas, kurio metu vėžys gula ant šono ir kiautas atsiskiria nuo raumeninės dalies, o pats vėžiukas išlenda pro plyšį atsivėrusį tarp galvagrūtinio ir pilvelio. Išsinėręs vėžys yra minkštakūnis – labai pažeidžiamas. Dėl to priverstas slėptis slėptuvėje apie 8 – 10 dienų, kol sukietėja naujas šarvas. Kaip ir kitiems vėžiagyvių klasės atstovams taip ir vėžiui būdingos skirtingos žnyplės. Viena platesnė skirta smulkinimui, kita siauresnė – pjaunanti. Ši skirtingų žnyplių kombinacija ne tik puikiai tarnauja ginantis nuo plėšrūnų, bet leidžia susimedžioti maisto ir jį puikiai sudoroti. Posakis: „atbulas, kaip vėžys“ taip pat nėra iš piršto laužtas. Jeigu gyvūnas vaikšto ir priekiu, ir atbulomis, tai gamta jį sukūrė šiek tiek kitokiu, nei kiti gyvūnai, plaukimo atžvilgiu. Šis gyvūnas plaukia telsono (uodegėlė) pagalba, judindamas pilvelio raumenis atgal. Gamta šį gyvūną apdovanojo tikro kario amunicija ir savybėmis – šarvai, stiprios žnyplės ir gebėjimu apgauti kitus gyvūnus ne plaukimu į priekį, bet atgal.

Vėžių gyvenamoji aplinka – buveinės

Daug faktorių lemia, kad skirtingų rūšių vėžiai pasirenka jiems tinkamus vandens telkinius. Įtaką darantys veiksniai – vandens cheminė sudėtis ir užterštumas, ištirpusio deguonies kiekis vandenyje, mitybos bazė, plėšrūnai, šio gyvūno aplinka (augantys augalai, dugno struktūra, ant dugno gulintys objektai). Pastarasis veiksnys (gyvūno aplinka) nulemia vėžių buveinių pasirinkimą. Invaziniai vėžiai (žymėtasis ir rainuotasis), ypač rainuotasis, mažiausiai reiklūs gyvenamai aplinkai. Šios rūšies vėžiai gali apsigyventi mažose, uždaroje, dumbliais apaugusiuose, užterštuose, mažai ištirpusio deguonies kiekio turinčiuose vandens telkiniuose. Ypatingų gyvenimo sąlygų jiems nereikia. Gali slėptuves pasirinkti dugno augalų paklotes, riedulius, taip pat neatsakingai pasielgusių žmonių į vandenį išmestas stiklines, gumines, plastikines buitines atliekas ir kt. Vietinis plačiažnyplis ir svetimžemis siauražnyplis vėžiai, ypač plačiažnyplis, mėgsta pratakus, ganėtinai skaidrius, prisotintus ištirpusio deguonies, neužterštus vandens telkinius. Renkasi vietas, kur auga maurabragiai, elodėjos. Sutinkami tarp švendrų, meldų, ajerų. Mėgsta kietos struktūros gruntą: rieduliai, gargždas, žvirgždas, smėlis, molis. Tokia struktūra tinkama slėptuvės statybai. Taip pat renkasi buveinę apsigyvenimui, tai – priekrantėje augančių medžių išvartos, kelmai, šaknys. Stebint skirtingus vandens telkinius pastebėta, kad vėžiai aptinkami atskiruose to paties vandens telkinio plotuose. Pavyzdžiui pietinėje vandens telkinio dalyje jų gausu, o šiaurinėje visiškai nėra. Viskas priklauso nuo vandens telkinio grunto struktūros. Tai nulemia, ar tinkamos sąlygos kitiems vėžių išgyvenimo aplinkos faktoriams atsirasti. Vienas jų augalai, o svarbiausias tai – slėptuvės. Vėžiai renkasi sau mėgiamus vandens telkinio arealus. Norint aptikti vėžių gyvenamuosius plotus reikia įvertinti vandens telkinio aplinką ir būklę.

Vėžių mitybos ypatumai

Vėžiai – visaėdžiai gyvūnai. Maitinasi tiek gyvūninės, tiek augalinės kilmės maistu. Maisto racioną sudaro žuvys, žuvų ikrai, varlės, sliekai, vabzdžiai ir jų lervos, vandeninių augalų šaknys ir atžalos. Šis darbininkas taip pat tyrinėja, koks moliuskas geldutėje gyvena. Kartais užpuola vandenines žiurkes ar už save mažesnius vėžius. Vėžiai taip pat maitinasi detritu, fitoplanktonu, vandens augalais (maurabragiais ir elodėjomis), zoobentosiniais gyvūnais. Rudenėjant šis gyvūnas neatsisako ir pakrantėje augančių medžių lapų, nukritusių į vandenį paskanauti. Vėžiai tarsi vandens policininkai, kurie daro tvarką vandens telkinio dugne – suėda nusibaigusius gyvūnus (kol jie dar yra švieži). Vėžiai reguliuoja žemiau esančių mitybos grandinės elementų populiacijas, mažina vandens augalų ir dumblių kiekį. Tačiau, jeigu vandens telkinyje trūksta plėšrūnų, gali privesti iki masinio dauginimosi. Masinis dauginimasis pavojingas tuo, kad vėžys visaėdis ir tai gresia žemiau esančių mitybos grandinės elementų išnaikinimu, taip pat palankios sąlygos ligų plitimui. Vėžių mitybos aktyvumą lemia fiziologiniai ir mėnulio cikliniai procesai, hidrometeorologinės sąlygos. Stebint šiuos vėžiagyvių klases atstovus teko pastebėti ypač stiprų mitybos aktyvumą prasidedant ekstremalioms meteorologinėms sąlygoms – staiga pakilus štorminiam vėjui, prasidėjus perkūnijai. Tenka pastebėti, kad ne kiekvieną naktį vėžys noriai maitinasi. Būna naktų lyg tyčia bandai prisivilioti masalu, o jis sau aplinkui ropinėja ir tyrinėja aplinką lyg užsiimdamas kitais reikalais. Migracija vyksta, bet maitintis šie gyvūnai nenusiteikę. Taigi, tai toks tas vėžys, apsigaubęs šarvais lyg karys, vandens telkinio tvarkdarys.

Vėžiai – unikalūs gyvūnai

Žmonės, gerai nepažinodami vėžiagyvių klasės atstovų vėžių, mano, kad Lietuvoje gyvena viena rūšis. Vėžys ir tiek. Tačiau jų yra 4 rūšys: plačiažnyplis, siauražnyplis, žymėtasis ir rainuotasis. Kiekviena rūšis skiriasi savo fiziologija, gyvenimo būdu, elgsena, prisitaikymu išgyventi ir konkuruoti. Plačiažnyplis vėžys – darbštus statybininkas, kuris kasa urvus ir juose apsigyvena. Urvas tampa jo namais. Tai prieglobstis ir slėptuvė nuo išorinio pasaulio pažeidžiamumo. Ko negalime pasakyti apie kitas rūšis. Jos labiau prisitaikiusios užimti plačiažnyplio buveinę, slėptis po dugne gulinčiais objektais (akmenimis, medžių išvartomis, skenduoliais ir kt.). Taip pat gyvenamąją aplinką gali pasirinkti tarp augalų stiebų arba dugninių augalų paklotėje. Siauražnyplis vėžys turi savybę išgyventi apysūriuose vandens telkiniuose, kur druskingumas – iki 15‰. Šios rūšies vėžiai pakantūs deguonies trūkumui vandens telkiniuose, temperatūros svyravimams ir taršai. Žymėtasis vėžys žnyplių pirštų sujungimo vietoje turi baltą dėmę su melsvu apvadu. Šios rūšies vėžiai pajutę pavojų iškelia žnyples į viršų, tarsi įspėja: „Čia mano teritorija, aš esu šeimininkas.“ Jie ne tik neserga pavojinga vėžių maro liga, bet yra šios ligos užkrato nešiotojai. Rainuotieji vėžiai aktyvūs visą parą, tačiau tik naktimis atropoja į seklumas maitintis. Dienomis laikosi didesniuose gyliuose, nėra tokie reiklūs gyvenamajai aplinkai, kaip kitų rūšių vėžiai. Išsiskiria ant pilvelio esančiais tamsiai raudonais, skersiniais dryžiais. Atsparūs vėžių maro ligai. Kiekviena vėžių rūšis konkuruoja tarpusavyje, kad išliktų. Dominuojanti rūšis įsitvirtina tam tikrame vandens telkinyje esant palankioms gyvenimo sąlygoms, nustelbdama kitos rūšies vėžius. Žmogaus įsikišimas į gamtą gali būti pavojingas. Platinant vėžius skirtingose vandens telkiniuose gali būti pažeista vandens telkinio ekosistema – didėja tikimybė išnaikinti vieną iš mitybinės grandinės elementų, sudaromos sąlygos vietinių ir invazinių vėžių tarpusavio konkurencijai ir ligų išplitimui.